

**DAVLAT TIBBIYOT TASHKILOTLARIDA HISOB
SIYOSATINI TUZISH TARTIBI**

XAYITOV SHERZOD PARDABOYEVICH

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Mazkur tezisda davlat tibbiyot tashkilotlarida hisob siyosatini shakllantirishning nazariy-huquqiy va amaliy asoslari tadqiq etilgan. Hisob siyosati davlat sektori buxgalteriya hisobining muhim elementi bo'lib, tibbiyot tashkilotlarida budjet va budjetdan tashqari mablag'lar harakatini ishonchli hisobga olish, moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligini ta'minlash hamda davlat moliyaviy nazorati samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Tadqiqotda O'zbekiston Respublikasining Budjet kodeksi, "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni, budjet hisobi standartlari hamda sog'liqni saqlash sohasidagi me'yoriy hujjatlar asosida hisob siyosatini ishlab chiqish bosqichlari tahlil qilingan. Shuningdek, hisob siyosatining tarkibiy qismlari, uni tasdiqlash tartibi, buxgalteriya xizmati va tashkilot rahbarining mas'uliyati hamda hisob siyosatini raqamli buxgalteriya tizimlari va ichki nazorat mexanizmlari bilan uyg'unlashtirish masalalari yoritilgan. Tezis yakunida davlat tibbiyot tashkilotlarida hisob siyosatini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: davlat tibbiyot tashkilotlari, hisob siyosati, buxgalteriya hisobi, budjet hisobi standartlari, budjet mablag'lari, ichki nazorat, moliyaviy hisobot, hisob usullari, aktivlar va majburiyatlar.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida davlat moliyasini boshqarish va sog'liqni saqlash tizimini modernizatsiya qilish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Davlat tibbiyot tashkilotlari budjet mablag'laridan foydalanuvchi yirik ijtimoiy tashkilotlar sifatida moliyaviy

intizom, hisobdorlik va shaffoflikning yuqori darajasini ta'minlashi lozim. Bu vazifalarni amalga oshirishda hisob siyosati tashkilotning buxgalteriya hisobini tashkil etish bo'yicha asosiy ichki me'yoriy hujjati sifatida muhim ahamiyatga ega.

Hisob siyosati buxgalteriya hisobini yuritishning yagona qoidalari, baholash usullari, hujjatlar aylanishi, hisob registrari, moliyaviy hisobotlarni tayyorlash tartibi va ichki nazorat elementlarini belgilaydi. Davlat tibbiyot tashkilotlarida turli manbalar hisobidan mablag'lar shakllanishi, dori vositalari va tibbiy buyumlar harakati, asosiy vositalar va tibbiy jihozlarning katta hajmi hisob siyosatini ilmiy asoslangan tarzda ishlab chiqish zarurligini yanada kuchaytiradi.

Davlat tibbiyot tashkilotlarida hisob siyosatini to'g'ri shakllantirish bir nechta muhim vazifalarni hal qiladi. Birinchidan, buxgalteriya hisobining milliy qonunchilik va davlat sektori standartlari talablariga muvofiq yuritilishini ta'minlaydi. Ikkinchidan, budget mablag'larining maqsadli sarflanishi ustidan ichki nazoratni kuchaytiradi. Uchinchidan, moliyaviy hisobotlarda aks ettirilgan ma'lumotlarning ishonchliligi va taqqoslanuvchanligini ta'minlaydi.

Amaliyotda ayrim davlat tibbiyot tashkilotlarida hisob siyosati namunaviy shakl asosida rasmiylashtirilib, muassasaning faoliyat xususiyatlari to'liq inobatga olinmasligi kuzatiladi. Bu esa aktivlarni baholash, zaxiralarni hisobga olish, xarajatlarni tasniflash va moliyaviy hisobotlarni shakllantirishda turlicha yondashuvlarga sabab bo'lishi mumkin.

Tadqiqotning asosiy maqsadi davlat tibbiyot tashkilotlarida hisob siyosatini tuzish tartibini ilmiy jihatdan tahlil qilish va uni takomillashtirish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy usullardan foydalanildi:

- ❖ normativ-huquqiy tahlil;
- ❖ tizimli yondashuv;

- ❖ iqtisodiy va funksional tahlil;
- ❖ qiyosiy tahlil;
- ❖ umumlashtirish usullari.

Hisob siyosati–tashkilot tomonidan buxgalteriya hisobini yuritish va moliyaviy hisobotlarni tayyorlashda qo‘llaniladigan tamoyillar, usullar va qoidalar majmuasidir. Davlat tibbiyot tashkilotlarida hisob siyosati quyidagi vazifalarni bajaradi:

- ❖ buxgalteriya hisobini yagona uslubda tashkil etish;
- ❖ aktivlar, majburiyatlar va moliyaviy natijalarni baholash tartibini belgilash;
- ❖ budjet va budjetdan tashqari mablag‘larni alohida hisobga olish;
- ❖ ichki nazorat mexanizmlarini tashkil etish;
- ❖ moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligini ta’minlash.

Hisob siyosati tibbiyot tashkilotning barcha tarkibiy bo‘linmalari uchun majburiy hisoblanadi va rahbar buyrug‘i bilan tasdiqlanadi.

Davlat tibbiyot tashkilotlarida hisob siyosati bir nechta izchil bosqichlarda shakllantiriladi.

1–bosqich. Tashkilot faoliyatini tahlil qilish. Bu bosqichda tashkilotning moliyalashtirish manbalari, faoliyat turlari, tibbiy xizmatlar hajmi va buxgalteriya obyektlari aniqlanadi.

2–bosqich. Buxgalteriya hisobining uslubiy elementlarini belgilash. Hisob siyosatida quyidagi masalalar belgilanadi:

- ❖ asosiy vositalar va nomoddiy aktivlarni baholash;
- ❖ amortizatsiya hisoblash usuli;
- ❖ tovar–moddiy zaxiralarni hisobga olish;
- ❖ dori vositalari harakatini hisobga olish;
- ❖ debitor va kreditor qarzlarni tan olish tartibi.

3–bosqich. Tashkiliy elementlarni shakllantirish. Bu bosqichda buxgalteriya xizmati tuzilmasi, hujjatlar aylanishi, elektron hujjatlardan foydalanish va mas’ul shaxslar vazifalari belgilanadi.

4–bosqich. Ichki nazorat tartibini belgilash. Hisob siyosatida inventarizatsiya o’tkazish, moliyaviy operatsiyalarni tasdiqlash, vakolatlarni ajratish va risklarni boshqarish tartibi belgilanadi.

5–bosqich. Hisob siyosatini tasdiqlash va qayta ko’rib chiqish. Hisob siyosati rahbar buyrug’i bilan tasdiqlanadi va qonunchilik yoki tashkilot faoliyatidagi o’zgarishlar asosida yangilanadi.

Davlat tibbiyot tashkilotlarida hisob siyosati quyidagi bo’limlarni o’z ichiga olishi maqsadga muvofiq (1–jadval).

1–jadval

Hisob siyosatining asosiy tarkibiy qismlari¹

Bo’lim	Mazmuni
Umumiy qoidalar	Qonunchilik asoslari va hisob yuritish tamoyillari.
Tashkiliy qism	Buxgalteriya xizmati, vakolatlar va hujjatlar aylanishi.
Uslubiy qism	Aktivlar, majburiyatlar, daromad va xarajatlarni hisobga olish usullari.
Ichki nazorat	Inventarizatsiya, tasdiqlash va monitoring tartibi.
Hisobotlar	Moliyaviy hisobotlarni tayyorlash va taqdim etish tartibi.

Davlat tibbiyot tashkilotlarida hisob siyosati boshqa budget tashkilotlariga nisbatan ayrim xususiyatlarga ega:

¹Muallif tomonidan tuzilgan.

ilmiy –amaliy anjuman

- ❖ budget va budgetdan tashqari mablag‘lar alohida hisobga olinadi;
- ❖ dori vositalari va tibbiy materiallar harakati qat’iy nazorat qilinadi;
- ❖ insonparvarlik yordamlari va bepul olingan aktivlar alohida hisobga olinadi;
- ❖ tibbiy jihozlar va laboratoriya uskunalarining inventar hisobi yuritiladi.

Bu xususiyatlar hisob siyosatini tibbiyot tashkilot faoliyatiga mos ravishda individual ishlab chiqishni talab etadi.

Samarali hisob siyosati ichki nazorat tizimining asosini tashkil etadi. Ichki nazorat orqali:

- ❖ mablag‘larning maqsadli sarflanishi ta’minlanadi;
- ❖ moliyaviy xatolarning oldi olinadi;
- ❖ hisob ma’lumotlarining ishonchliligi oshiriladi;
- ❖ audit uchun sifatli axborot shakllantiriladi.

Xalqaro davlat moliyaviy nazorati tamoyillariga muvofiq, ichki nazorat profilaktik xususiyatga ega bo‘lib, moliyaviy xavflarni barvaqt aniqlashga xizmat qiladi.

Tahlil natijalari quyidagi asosiy muammolarni ko‘rsatadi:

- ❖ hisob siyosatining ko‘p hollarda namunaviy shaklda qabul qilinishi;
- ❖ risklarga asoslangan ichki nazorat mexanizmlarining yetarli rivojlanmaganligi;
- ❖ raqamli buxgalteriya axborot tizimlari bilan hisob siyosatining to‘liq integratsiya qilinmaganligi;
- ❖ hisob siyosatini muntazam qayta ko‘rib chiqish amaliyotining cheklanganligi;
- ❖ tibbiy tashkilotlar faoliyatiga xos xarajatlar bo‘yicha uslubiy yondashuvlarning bir xil emasligi.

Bu holatlar moliyaviy hisobotlar sifatini pasaytirishi va davlat moliyaviy nazorati samaradorligiga ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Tadqiqot asosida quyidagi takliflar ilgari suriladi:

- ❖ Davlat tibbiyot tashkilotlari uchun sohaga moslashtirilgan yagona namunaviy hisob siyosati ishlab chiqish.
- ❖ Hisob siyosatiga risklarni baholash va ichki nazorat bo'yicha alohida bo'lim kiritish.
- ❖ Elektron buxgalteriya tizimlari bilan integratsiya qilingan hujjatlar aylanishi va hisob registrilarini joriy etish.
- ❖ Hisob siyosatini har yili budjet ijrosi natijalari asosida qayta ko'rib chiqish amaliyotini yo'lga qo'yish.
- ❖ Hisob siyosati ijrosini ichki audit rejalari bilan muvofiqlashtirish.

Davlat tibbiyot tashkilotlarida hisob siyosati buxgalteriya hisobini tashkil etishning asosiy ichki hujjati bo'lib, moliyaviy hisobotlarning ishonchliligi, budjet mablag'laridan maqsadli foydalanish va davlat moliyaviy nazorati samaradorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Hisob siyosatini budjet hisobi standartlari, ichki nazorat va raqamli boshqaruv tizimlari bilan uyg'unlashtirish davlat tibbiyot tashkilotlarida moliyaviy intizom va shaffoflikni yanada oshirishga xizmat qiladi. Hisob siyosati nafaqat buxgalteriya hisobini yuritish tartibini belgilaydi, balki boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun ishonchli axborot bazasini yaratadi, ichki audit samaradorligini oshiradi va budjet mablag'laridan oqilona foydalanishni ta'minlaydi. Natijada davlat tibbiyot tashkilotlarining moliyaviy boshqaruvi yanada takomillashib, sog'liqni saqlash tizimida ochiqlik, hisobdorlik va samaradorlik darajasi ortadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. «Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi to'g'risidagi» yo'riqnoma (2010– yil 22–dekabr, 2169–son).
2. O'zbekiston Respublikasi budjet hisobining standarti (1–sonli BHS) «Hisob siyosati, hisob baholaridagi o'zgarishlar va xatolar» (2026–yil 27–mart, 3797–son).

3. O‘zbekiston Respublikasi budget hisobining standarti (3–sonli BHS) «Budget hisoboti» (2019–yil 18–yanvar, 3124–son).
4. Кулибоев А.Ш. Давлат тиббиёт ташкилотларида бухгалтерия ҳисоби ҳамда молиявий назорат: назария ва амалиёт. Монография –Т.:«Iqtisod–Moliya», 2023. –236 б.
5. Qo‘ziyev I.N., G‘aniyev Sh.V., Ramazonov A.S. Byudjet hisobi va nazorati (1-qism). Darslik. – T.: «Nihol Print», 2022. –632 b.